

XLIX. HÓRA LÁZADÁSA ARADBAN.

A jobbágyok elégedetlensége. Aradvármegye fölterjesztései. Az erdélyi lázadások betörése. Rablások a Maros vidékén. A solymosi csata. A Körös-völgy lázongása. A katonaság beavatkozása. Fankovich kir. biztos és a vármegye. A nép csillapodása. A pópák bűnügye. Hóra és Bécs Petru elfogatása s kivégeztetése. Újabb nyugtalanságok.

Forray András esete és a rablók megkegyelmeztetésének szokatlan módja szegett ütött Aradvármegye karainak és rendeinek fejébe. »Meggondolván, mily vakmerő s minden merész dologra mily könnyen hajlandó az oláh nép, úgy, hogy ennek következtében már nyilvános lázadásuktól lehetett tartani«, — örvendetesnek mondták ugyan, hogy — ha csak ily áron is — helyreállíthatták a közbéket, nyugalmat és bátorságot; de elhatározták, hogy a nevezett rablók s más gyanúsak szemmeltartására a buttyini járásba 24 pandúrt küldenek s hogy a katonaságot is vigyázatra szólítják.

Az ő feladatuk, hogy a fegyvereket, puskaport, golyókat, kardokat stb. az egész környéken összeszedjék s hasonló féktelenségeknek elejét vegyék.

Általában véve most már sürgősen s áldozatra készen gondoskodott a vármegye a rend fenntartásáról, ha kissé talán megkésett is vele.

Magához II. Józsefhez újabb fölterjesztést intéztek a rendek, hogy az események elmondásával jobban megmagyarázhassák, miért kértek kegyelmet a rablóknak; egyúttal tudósították intézkedéseikről. Mivel a Buttyinba rendelt pandurok már csak azért sem felelhetnek meg föladatuknak, mert nem tudván oláhul, a nép előtt gyanúsak, különben is csak 24-en vannak s a mellett a helységekben elszórva tanyáznak, — rendes katonaságot kértek a *Salis* őrnagy izgatásai következtében az igazság és alattvalói hűség útjáról letért lakosok korlátozására. Hasonlót kértek a Maros jobbpartján Erdélyig nyúló tótváradi járásra nézve, hol egyes rablások és erőszakoskodások szintén azt mutatták, hogy *Salis*, *Hóra* és *Kloska* bujtogatásai ezt a területet sem kímélték meg. Jellemző, hogy ebbe a járásba semmikép sem akartak küldeni *De-Vinsezred*beli bakákat, mivel azok jobbadán maguk is oláhok s így könnyen összejátszhatnának amazokkal. Sok-

kal czélszerűbbnek tartanák, ha ezeket az alföldre vinnék s ott osztanák szét a helységekben¹⁾).

Az események sok tekintetben igazolták Aradvármegye karainak és rendjeinek aggodalmait. A nép, különösen az oláh, melynek 1782. óta magában a vármegyében is sok panasza volt az úrbér s általában a földesurak ellen²⁾, fogékonynak mutatkozott az Erdély felől jövő izgatásokkal szemben. Elégületlensége annál veszedelmesebb volt, mert ez a nép a lázongás fészkeinek szomszédságában lakott. A főispán ugyan, Forray kiszabadítása körül szerzett érdemei jutalmául, táblabírává nevezte ki *Petrovics* aradi g.-kel. püspököt s a vármegye is szívesen üdvözölte, midőn okt. 21. az esküt letette³⁾; de maga az alispán sem tekintette személyes ügynek elfogatását s a vármegye sem vette azt, egyszerű rablókalandnak. Azért eskette meg őket, hogy ezentúl hű adófizetők, engedelmes alattvalók, szófogadó jobbágyok legyenek. Maga II. József is lelkiismeretlenül elámított s előttük érthetetlen politikai és társadalmi célok fölvetésével az egyéni tulajdon megsértésére, rablásra, sőt gyilkolásra készített lázadóknak tartotta őket. Azért s aligha csupán az életveszélyben forgó, különben minden tiszteletre méltó alispán kedvéért könyörült meg rajtuk olyan gyorsan. Forray nem is késett megírni *Bruckenthal* báró erdélyi kormányzónak, mit tapasztalt a rablók táborában. Az egykorú tudósító⁴⁾ szerint azonban »ő exczellentiája bagatellának vélvén e dolgot, félrevetette a levelet és mikor a tűz kiütéséről való hír Szebenbe ment, akkor jutott eszébe és elővevén, mutatta meg.« Okt. 26. az Erdélyben elfogott aradmegyei tolvajokat már lázadóknak tekintette⁵⁾; csak hogy egyelőre még mindig csak a katonai összeírások ellen tiltakozott. Csupán a sócsempészet s rablások megakadályozásáról volt szó akkor is, midőn a főhadparancsnokság szept. 6. 2 század katonaságot rendelt oda⁶⁾. Ebben azonban annyi volt a beteg és az újoncz, hogy a vármegye csak 50 katonát küldhetett volna a nagyhalmágyi sótisztviség területén levő hágók őrizetére⁷⁾. Egyébként szept. 27.-én egész nyugodtan rendelte el, hogy nov. 1. elkezdjék az általános *népösszeírást*, mivel nem lesz káros következése az országra és a nemességre; de visszaküldötte az e végből küldött oláh kérdőíveket, kijelentvén, hogy a megyei tisztviselők nem ösmerik az oláh (cyrill) írást és csak a magyar s német táblázatokat tartotta meg⁸⁾.

Novemberben már sokan jöhettek arra a gondolatra, hogy nemany nyira véletlenségből, mint számításból történt, hogy *Bécs* Petru éppen a Zaránddal s egyáltalán Erdélylyel szomszédos Aradban gyűjtött maga

¹⁾ B. De Vins József tábornaszernagy éppen 1784. kapta ezt a mostan József főherczegről nevezett (37. számú) gyalogezredet, melynek hadkiegészítő területe Nagyvárad. —

²⁾ A helytartótanácsnak 5080. sz. a. 1784. febr. 11. Aradvármegyéhez intézett rendelete.

³⁾ *Jegyzőkönyv*, 597. sz. — ⁴⁾ *Gyöngyössy* János levele Tordán 1785. február 3. *Hazánk*, VII. 116. — ⁵⁾ *Teleki*, Hóra-lázadás, 41. — ⁶⁾ *HTT*. 21031. sz. — ⁷⁾ *Jk*. 517. és 531.

sz. — ⁸⁾ *U.o.* 513., 568. és 614.

köré annyi elszánt fegyveres oláht; s hogy rablókalandjai csak arra valók voltak, hogy nagyobb és általánosabb mozgalmakat készítsenek elő. A XVI. század végén a magyar hajdúk, az elzüllött, földönfutó nemesek is rablószámba mentek, török és magyar előtt egyaránt gyűlöletesek; de a hogy ekkor őket nem akadályozta ez a körülmény, hogy Bocskay szabadságharczának tüzeben mintegy megtisztuljanak, épp úgy hihették most az erdélyi oláhok, hogy az ő szabadságukat is az aradi szegény legények s a hozzájuk hasonlók férfias karja teremti meg. Az aradi, bihari pandúrok elől úgysis jobbadán a forrongó Erdélybe menekültek a rablók és Aradvármegyére innen következett be az a veszedelem, a mitől az erdélyi kormányt óvta *Forray*. Az október 31.-én Mesztakonban, Zarándban tartott népgyűlésről értesülvén, Zarándmegyének Kis-Halmágyon Hollaky Farkasnál összegyűlt tisztjei Krizsán elfogatása végett Kuretyra küldték ki *Gáll Mihály* és *Naláczy* szolgabírákat, a kiket azonban az oláhok agyonverték¹⁾. November 2.-án Kristyóron és Brádon, 3.-án pedig Ribiczén égettek, raboltak és gyilkoltak. *Jancsó* András kristyóri pap, kinek családját kipusztították²⁾, B.-Sebesre menekült, hol 1773—1782. prédikátor volt s ott még 1789. is élt³⁾. November 4.-én a most már Aradvármegyéhez tartozó Lunkára rohantak; elpusztították *Gyulay* Ferencz gróf csinos kastélyát s kivégezték gazdatisztjét, *Gencsy* Antalt; Ócson a kath. templomot is fölperzselték; Kis-Halmágyon kirabolták Hollaky Pál özvegyének s Hollaky Antalnak kastélyait; a 12 Hollaky még aznap Dévára menekült. Pleskuczáról nov. 4.-én Hollaky István zarándi alispán segítségre szólította Zaránd és Hunyad egyesült vármegyék tisztikarát, másnap azonban már az aradmegyei Mokráról s 8.-án és 13.-án Aradról kellett ezt ismételnie, mert pleskuczai házát feldúlták az oláhok; Csermura, Nagy-Halmágy és Acsuva egymásután szintén áldozatul esett a lázadók dühének. »Nem maradt bennök egyetlen épület sem, mely a zarándi nemesurak zsarnokságának emlékéül szolgálhatott volna« — teszi hozzá egy román történetíró⁴⁾.

A magyar urak jobbadán a szomszédos Aradvármegyében kerestek menedéket. Aradra futott maga *Hollaky* Pál alispán is, két körösbányai ferenczrendi szerzetessel, *Kozma* Kelemennel, *Andrásy* Józseffel, *Ribiczey* József megyei pénztárnokkal s másokkal együtt. *Stanislovics* szolgabíró hamarosan visszahívatta az aradi vásáron levő feleségét, hogy a hozzá Galsára szállt urakat és asszonyokat illendően elláthassa. Sz.-Annán szintén szívesen fogadták a menekülőket, s »az aradmegyei birtokosság bőkezűsége

¹⁾ P. *Nagy* László, Arad Tört. III. 53. (Kézirat), *Csomós* István körösbányai prédikátor előadása szerint. — ²⁾ *Gyöngyösy* István levele 1785. febr. 3, *Hazánk*, VII. 113. A Kristyóron megölt prédikátor nem Jancsó volt, mint *Horváth* (Magyarorsz. tört. VII. 568.) hiszi, hanem Bakcsy. (*Hazánk*, III. 149.). — ³⁾ *HTT*. 1789. évi 16,820. és 24,082. sz. — ⁴⁾ *Densusiannu*, Revolutiunea lui Horia. (Bukarest, 1884.), 169. V. ö. P. *Nagy*, III. 54. *Hazánk*, III. 150. *Teleki*, A Hóra-támadás tört. 21. *Kozma*, Zaránd, 99—101.

által ottmulatásuk ideje alatt sem pénzben, sem ruházatban, sem élelemben szükségét nem láttak¹⁾).

Temesvármegyének nov. 4. Új-Aradon tartott részgyűlése már abból az okból halasztotta el a Maros medre felülvizsgálását, mert a Maros jobbpartján levő tótváradí járásban tényleg uralkodik a parasztlázadás és így fontosabb dolgaik is vannak a velök együtt való munkálkodásra hívott aradi tisztviselőknek²⁾).

A lázadóknak egy csapatja nov. 6.-án Zámon át a már szintén forrongó Aradvármegye délkeleti részébe tört.

A Rossia-patak eredeténél, Petristől nem meszsze, Aradmegyében fekvő Obersia falu egyik lakosa, *Fareu* Mihály elbolondította a környékbeli népet, hogy maga a császár parancsolta meg a magyar nemzet kiirtását. Az oda és Petrisbe érkező erdélyi oláhokkal egyetértve, mindenféle büntetéssel, sőt halállal is ijesztgette a népet, ha nem vesz részt a lázadásban. Petrisből viszont *Argyelán*

Ruszán és *Athanasié* Alexi hitta át Aradba az erdélyi lázadókat, kik között mint vezér szerepelt *Sztanyis*, másképp Ribicze Ursz, ugyanaz a rabló, ki Forray alispán elfogatásának egyik legfőbb részese volt³⁾. Rabolni, gyilkolni most ugyanarra a vidékre vezette a zámi *Lupencs* vagy *Lukács* Juon »kapitány« 32 emberével együtt a csőcseléket, mely jobbadán csak vasvillákkal és nagy botokkal volt fölfegyverkezve. — Alexa *Tanahia* iltyói, *Katana* Mikula cserbi lakosok, a zámi pópa és *Vulpe* Gyorgye zámi kisbíró, *Zojka* Mihály, ifjabb *Lukács* Juon, *Zojka* Paszk és Grozáv zámiak, *Buska* Gyorgye burzaki pópa s harangozója, *Lung* Dragoj társaságában⁴⁾ — először is *Salbek* György petrisi kastélyát s melléképületeit verték föl és hamvasztották el. A lázadók *Lung* Dragoj társaságában nov.

6.-án délre jelentették be érkezésüket Petrisre. — *Simon* János theologus, a *Salbek*-család vendége valami 20 parasztot idejében fölfegyverzett ugyan, *Lupencs* János azonban, ki 33 év óta szolgálta a *Salbekeket*, azzal beszélte le őket az ellenállásról, hogy az erdélyiek a császár parancsából jönnek. A zámiak csakugyan a császár nevében kértek bebocsáttatást; a rendeletet azonban nem tudták felmutatni s azért a theologus be sem bocsátotta őket. Emberei azonban, ahogy megitták pálinkáját, azonnal áttértek az erdélyiekhez s velök együtt verték föl a kastélyt. Sőt az oláh *Szurán* Ursztól is elvettek 58 frt 20 krt. Maga a petrisi bíró hirdette ki, hogy a császár parancsából az egész magyar nemes-

¹⁾ *Kozma*, Zárandvármegye leírása. (Kolozsvár, 1848.), 101. — ²⁾ *Aradm. jk.* 1784., 633. sz. — ³⁾ *Jankovich* kir. biztos jelentése. *Szilágyi*, Hóra-világ, 160. Az udv. kancz. jelentése 1785. jan. 3. U.-o., 207. — ⁴⁾ *Aradm. jk.* 651. és 1785., 84. sz.

séget ki kell irtani, mire a parasztok, nem törődve *Vitkay* Pál tisztartó ellenállásával, felgyújtották az uradalom minden épületét. *Vitkay* mégis mérsékelte dühökét s a még füstölgő romok közt azonnal vizsgálatot tartott, hogy megtudja a főbb kolompokok neveit¹⁾. Ezek innen másnap Szelistyére és Ilyórá rohantak, melynek földesasszonya, özv. *Lengyel* Józsefné, csak egy szál ingben futhatott el. Itt és Tokban levő javait fölperzselték²⁾.

Soborsinba *Ribicza* Ursz és *Lupencs* Juon vezetése alatt nov. 7. d. u. 3 óraker törtek be a lázadók, kiknek vezérei útczahosszat kiáltozták, hogy, a császár rendelete szerént, csak az oláhokat és németeket hagyják életben, s hogy az útban levő parasztok mindenkinek házát felgyújtják, ki nem csatlakozik hozzájuk. *Branicskán* György községi bíró vezette a csapatot a kastély alá, s a kapun botjával kopogtatván, a császár nevében bebocsátást kért. A kastélyban egybegyűlt parasztok a tisztartó felhívására sem mertek ellenállani, mire a csőcselék berontott. Szétszórták a szép könyvtárt s az íratokat, felosztották egymás közt az ezüstműveket, a vadaskertből szabadonbocsátották, vagy lelőtték az állatokat, szétrombolták a virágházat, felgyújtották a kastélyt és — a vendégfogadó kivételével — az uradalom minden épületét, úgy, hogy összesen 30,000 forintra becsült kárt okoztak *Forry*nak³⁾. Lángba borították a plébános lakását és *Argyelán* »kapitány« még meg is verte a nála oltalmat kereső papot, az anyakönyveket, számadásokat s egyéb íratokat pedig megsemmisítette. A róm. kath. templomra nem vetettek ugyan üszköt, de annál jobban megszenteltelenítették. A petrisi *Athanasie* »kapitány« az oltári szentséget darabokra törte s összetaposta; *Aranyos* Avrám magára kapta a misemondó ruhát, kehelylyel a kezében ordítóva tánczolt végig az utczákon s e közben maga is ivott, másokat is megkínált a kehelyből. Megszentségtelenítették az ostyát, összetörték az oltárokat, keresztelő-kútat, padokat, orgonát, toronyórát stb. Harmadnap, nov. 8.-án, maga a falu bírása, *Branicskán* gyújtotta fel azokat a házakat, pl. a *Foltin* Ádám járási seborvosét, melyeket a lázadók az előtte való napon megkíméltek⁴⁾. Elmondhatni

¹⁾ *Jk.* 1784., 657. s 1786. 1729. sz. *Densusianu*, 225—6. — ²⁾ *Mirin* Mihály soborsini jobbágy, kit *Forry* tisztartója hírt hozni küldött Tokba, maga is a lázadókhoz csatlakozott. (*Densusianu*, 226—7.). — ³⁾ *Hazánk*, III. 152. és *Densusianu*, 227. »Én valóban már semmitől sem félek — írja *Forry* a bihari alispánnak, — mert mindenemet elvesztém, mit ifjú korom óta munkával és igaz úton szereztem. Csupán életem és földem maradt meg; de életem sem maradt volna meg, ha az utóbbi két hónapban, mióta a harminévi kezeiből kiszabadultam, Isten különös kegyelméből nem tartózkodom a soborsini úttól. Mert a bonyolódott körülmények közt senki sem lehetett ott családomban tagjai közül; és én kérem is az Istent, mentse meg minden tisztelt ismerősömet hasonló szerencsétlenségtől s az oláhok dühétől.« *Densusianu*, 227—8. — ⁴⁾ *Aradm. jk.* 700., 1785. 68. és 1786. 1223. s 1356. sz.

Oviddal — jegyezte meg *Wagner* Szaniszló soborsini plébános és minorita szerzetes az új anyakönyv bevezetésében¹⁾ — :

«Hogyha utalni szabad nagy példákról kicsinyekre:
Ez volt Trójának képe bevételekor!»

A lázadók aradi kapitányai, kik a nemesektől elrablott ezüst keresztet melleikre varratták, most már ezek voltak: Zámból *Lukács* Juon, Petrisből *Lupencs* Juon, Iltyóból *Manu* Juon, Szerbből *Ribicza* Ursz, a zarándi Szelistyéből *Micula* Tamás, Soborsinból *Braniczkán* György, *Lapedatu* Juon, *Grozavu* Tripa, *Tamási* Juon s Konopról *Szelmassán* Zsuk. A káplárok közt Halalistról Vancu Juont s Petrisről Tanase Alexét említik. Ezek

a vezetők rendszert csináltak belőle, hogy egyik falut a másik falu lakosaival gyujtassák fel s mindenütt magukkal czipelték a falusi bírakat is, hogy jobban bízzék bennök a nép. Maguk előtt postásipot fúvatva kiabáltak, hogy Hóra nagy serege nyomban követi őket s hogy az aradi püspök is utasította már papjait Hóra tisztességesen való fogadására; mert Hóra lesz az, ki elpusztítja a magyar fajt s elhamvasztja a nemesek telkeit. Kószahír szerént a császár parancsából Aradon már csakugyan kivégeztek néhány nemesurat, másokat pedig Temesvárra hurczoltak fogságba²⁾.

November 9.-én kirabolták a vámai (vinyesti) kápolnát, Báján Szerdahelyi Ádámot s aztán Tótvárad, Gyulicza, Halalis, Govosdia, Kaprucza, Berzova, Milova, Konop és Odvos községekben kivált a nemesek házait dúlták és égették. A Berzovával szemben, de már a Maros bal partján levő Korug-csúcs a csöcseléknek ott táborozó egyik vezéréről vette

¹⁾ Protocollum parochiae Soborsinensis, 1. lap. (Ovidiust eredetiben idézi). *Szilágyi*, 207. (az udv. kancellária 1785. jan. 3. jelentéséből). — ²⁾ *Te'eki*, 41. *Densus.anu*, 228.

volna nevét¹⁾. November 9.-én egy 200 főből álló csapat már Solymosig nyomult s Radnát akarta lángba borítani, hol a barátoknál gazdag zsákmányra számíthatott²⁾. Erre a hírre Radnán s Lippán félreverték a harangokat, mire a lakosság menekülni kezdett³⁾; azonban az aradi várból báró *Schürding* és *Werner* lovas kapitányok vezetése alatt azonnal némi katonaság ment Paulisra, hogy a már majdnem ezer oláhból álló paraszthad féktelenségeit meggátolja. Maguk az aradi polgárok is fegyvert fogtak, hogy városukat védjék⁴⁾, a mire a minoriták templomának tornyából minden negyedórában trombitaszóval figyelmeztették őket. Éjjel az egész Aradot kivilágították⁵⁾. S éppen eznapi tudatta a megyei urakkal *Haan*, a Pécskán állomásozó Württemberg- (most 11. sz.) dragonyosok ezredese, hogy a törzsszel és a századokkal legközelebb idehagyja a megyét s az e miatt aggódó megyei uraknak sajnálattal kellett kijelentenie, hogy a kívánt 50 katonát sem hagyhatja itten⁶⁾.

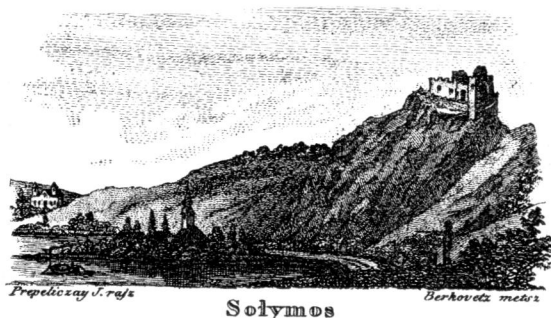
A fegyveres aradi polgárok tehát maguk gondoskodtak városukról; 10.-én nagyobb csapattal mentek a rablók elé s éjjel-nappal felváltva őrködtek a város nyugalma fölött⁷⁾.

Néhány földesúr pedig velök, cselédeikkel s némi katonasággal Solymosnál egyenesen meg is támadta a lázadókat; többet megölt közülük, tízet pedig elfogván, Aradra vitte a megyei börtönbe⁸⁾. A nekibátorodott nemesség s a vármegye férfias föllépésének lehet tulajdonítani, hogy ezen a vonalon nem terjedt tovább a veszedelem; de talán annak is, hogy maga az aradi oláh nép csak kelletlenül s hol félelemből, hol együgyűségből csatlakozott az erdélyi izgatókhöz és szinte örült, mikor ürügyet talált a visszavonulásra.

Aradot különben nemcsak Radna, hanem Világos felől is veszedelem fenyegette. *Bécs* Petru ugyanis, ki aug. 19. katonaszökevény létére

¹⁾ *Jk.* 1786., 1376. sz. és néphagyomány. — ²⁾ *Szentkláray*, Száz év Délmagyarország történetéből, I. 460. — ³⁾ Sajnos, hogy a »Protocollum conventus Radnensis Sanctae Mariae Gratiarum« cz. 1738. kezdett kéziratból az éppen 1784-re vonatkozó 146—153. lap ki van vágva s így részletek nem maradtak fenn. Eltvedt Forray alispánnak a lázadásról azonnal beküldött jelentése is, melyet nov. 12.-én külön stafétával sürgetett meg a HTT., holott a megyegyűlés szerint (620. sz.) az a maga idejében fölment. — ⁴⁾ *P. Nagy*, Arad, III. 60. — ⁵⁾ *Lakatos*, I. 78. — ⁶⁾ *Aradm. jk.* 627—8. — ⁷⁾ Aradváros nov. 15.-én megbízta Popovics Miklóst, ügyeltessen a piacon levő boltokra, a polgárokból éjjeli őrzőjáratokat alakítson, sőt külön őrköket is fogadjon, hogy az oláhok megrohanása és gyűjtőgyűlései ellen a város biztosítva legyen. Tizenkét arany jutalmat tűztek ki annak a részére, ki először tesz jelentést, hogy a város határában oláh lázadót vett észre. Kiküldték *Milics* Ferencz, *Szeccsánszky* Arzén, *Grabacher* György és *Visnyay* György tanácsosokat, hogy a bel- és a külvárosokban, sőt a szállásokon, a Gájban és Ségában is 1—1 negyedmestert nevezzenek ki minden utcza számára, s e válságos időkben a közrendre ügyeljenek. *Ostermayer* városi kamarást utasították, hogy a város szénakészletét éjjel-nappal 2 emberrel őriztesse. A zavargók azonban nappal is belopózhatván, szemeltartásukra 9 órát fogadtak fel. (*Aradváros lt.*) — ⁸⁾ *Teleki*, 42.

is megkapta s el is fogadta a kegyelmet, rablóvezérből most egyszerre népezérré csapott fel s már szeptemberben újra garázdálkodott, úgy, hogy a vármegye még akkor elrendelte üldöztetését¹⁾. Pópák, falusi bírák és esküdtek voltak büntársai. A pópák a szószekről izgatták a népet²⁾, *Rosiu* Athanáz borossebesi esperes pedig azzal kecsegtette a Boros-Sebesben és *Popovics* Miklós a Boros-Jenőben lakó ev. református magyarokat, hogy *ha áttérnek a g.-kel. hitre*, megvédelmezi őket a lázadók dühe ellen³⁾. Hasonlót ígért az ágyai pópa az odaváló reformátusoknak. Az egész jenei járásban félbe kellett szakítani a népösszeírást, mert az oláh bírák megtagadták az engedelmességet. »Minek oda katonatiszt? — mondta a buttyini bíró. — Megtette már azt a mi pópánk«⁴⁾. A g.-kel. papoknak mindenesetre fő részök volt a nép fölingerlésében; a pópák más része azonban, *Petrovics* Péter aradi g.-kel. püspök példáján felbuzdulva, dícséretesen fáradozott a nép fölvilágosításán. Oly időben, mikor a megyei

Solymos

tiszteknek semmi hatásuk sem volt a népre, készségesen kihirdették a kormány rendeleteit, Isten és a »császár« ellen való vétéknek tüntették föl a lázadást s ellensúlyozni törekedtek Hóra működését. Maga *Petrovics* püspök pl. Halmágy vidékén csillapította szónoklataival az elámitott tömeget⁵⁾.

November 8.-án mindamellett a Körösvidék lázadóí felgyujtották Galsát, hová egy nappal azelőtt Erdélyből több család menekült, Pankótán pedig a jegyző házára rohantak. A báró *Petrás* alezredes vezetése alatt váratlanul ott termett lovasság azonban gyorsan szétverte őket s azután utánuk nyomulván, elfogta a borossebesi protópát az ágyai, egy buttyinvidéki s utóbb a galsai, ternovai és szlatinai pópával együtt⁶⁾. Magát Világosvárárt az aradi várból hozott ágyúkkal ekkor lövette össze *Bohus* János, a földesúr, hogy a lázadók tanyát ne üthessenek ottan⁷⁾.

¹⁾ *Aradm. jk.* 426. és 432. sz. — ²⁾ Gr. *Prückler* de-vinsezredbeli őrnagy jelentése. *Szillágyi*, 208. — ³⁾ *Densusianu*, 228. — ⁴⁾ *Szillágyi*, 84. — ⁵⁾ Gr. *Jankovich* kir. biztos jelentése az udv. kancelláriához, nov. 19. és *Aradm. jk.* 1785., 34., 47. és 57. sz. — ⁶⁾ *Densusianu*, 279—280. — ⁷⁾ *Fábián*, I. 77—8. és *Densusianu*, 228.

A katonaság megjelenésére a Marosvidék is megtisztult a lázadók-tól. November 14.-én a Radna és Petris közt való falvakból egész csapatot hajtottak be Aradra a vármegye börtöneibe¹⁾, melyek csakhamar megtelvén, a vármegye már nov. 17.-én kénytelen volt megkérni *Günther*

Részlet Világos romjaiból.

ezredes aradi várparancsnokot, hogy megyei hajdúk őrizete alatt néhány hörtönt engedjen át a várban²⁾). Nem csukták be, de megidéztek azokat a pópákat is, kiknél megtalálták Forray elrablott ezüstneműit³⁾.

¹⁾ *Lakatos*, I. 78. — ²⁾ *Aradm. jk.* 636. — ³⁾ *Szilágyi*, 84. 1.

November 12.-én a vármegye a helytartótanács egy¹⁾ rendeletével szemben kijelentette²⁾, hogy ezt »Erdély jelen lázongó körülményei közt« ilyen »nyakas néppel szemben« maga a hatóság nem teljesítheti. A tűz tovább terjedésének megakadályozása végett azt tartaná helyesnek, ha katonaságot küldenének a határok megszállására. Nov. 17.-én arra kérte *Fankovich* kir. biztost és *Koppenzoller* tábornokot, hogy legalább addig ne vigyék el a katonaságot, míg másik ezredet nem hoznak helyébe, mert az a jobbágyság mostani lázongó helyzetében veszedelemmel járhatna. Koppenzollerhez utasította őt a helytartótanács is, kinek rendeleteit most külön futár hozta³⁾. A tábornok meg is tett annyit, hogy Karánsebesről a Württemberg-huszárokat a lázadók ellen küldte s hogy az aradi lázadók-nak a Maroson való átszökése megakadályozására 2—2 századot rendelt Lippára, Facsetre és Bulcsra; a helytartótanács pedig azt javasolta, hogy a temesvári fegyvertárból a lippaiakat és hidegkútiakat a várható támadások visszaverésére puskákkal lássák el⁴⁾.

Az erdélyi kormány nov. 11. és 16. külön is értesítette a vármegyét az oláh lázadásról⁵⁾. A rendek »lelkök mély felháborodásával hallották a nemesség kiirtására irányzott törekvéseket« s megígérték, hogy a katonasággal egyetértve mindent megtesznek a határok őrzetére s az elrabolt drágaságok visszaszerzésére; de hasonlót kértek a guberniumtól is, ha az oláhok a tőlük elrablott tárgyakat Erdélybe vinnék⁶⁾. Nov. 18. már azt izenhette az erdélyi kormány, hogy mindent elkövetett a lázadók leverésére⁷⁾.

Siojanovics őrnagy 320 emberrel viszont a Fejér-Körös völgyén akart Zarándmegyébe hatolni. Arra a hírre azután, hogy Krizsánnak e tájon 9000 embere van együtt, Brádról nov. 29.-én Halmágyra vonult, hogy ott a De-Vins-ezred csapataihoz csatlakozzék; azonban csak a tavasz óta ott állomásozó, de a lázadást tétlenül néző *Csepy* László kapitány századát találta ebben a községben. *Simén* hadnagy Halmágyról nov. 30.-án azonnal értesítette Balia Sámuel hunyadmegyei jegyzőt, hogy ennyi katonaság elégtelen a lázadók ellen s több ágyú és több katonaság küldésének szorgalmazását kérte. A katonaságnak annál jobban kellett vigyáznia, mivel december elsejére éppen Halmágyot tüzték ki gyülekezőhelyül a fölkelők s pl. a maros-illyeiket halállal fenyegették, ha ott e napra meg nem jelenének⁸⁾. Zarándmegye »hegyeinek s erdőinek rejtekeiben« Hóra Dacia királyának mondotta magát. A temesi részekből, Arad- és Biharmegyéből most már össze is vonták ellene a katonaságot.

Kray alezredes Aradra küldte *Vajda* és *Jeney* hadnagyok csapatait, hogy szükség esetén ők is segítsék a rablók és lázadók üldözőit. Arra a

¹⁾ 24,807. sz. — ²⁾ *Jk.* 610. — ³⁾ *U.-o.* (28—9. — ⁴⁾ *Szentkláray*, Száz év, I. 460. *Szilágyi*, 205. — ⁵⁾ Nov. 11.-én 10,500 és nov. 16.-án 10,733. sz. a. — ⁶⁾ *Jk.* 646. — ⁷⁾ *Lakatos*, I. 78. — ⁸⁾ *Szilágyi*, 171. *Teleki*, 20—21. és 143. *Densusianu*, 381—2.

hírré, hogy minden rablóvezér fejére 300 aranyat tűzött ki, hét oláh paraszt december 25.-én Aradon szintén följánlotta szolgálatait s egymás közt megegyezvén, azonnal a hegyek közé mentek¹⁾. Decz. 26.-án a katonaság egy része is Halmágyra érkezvén, azzal együtt keresték a főbb lázadókat. *Kray* alezredes másnap már csakugyan elfogatta Hórát és Kloskát s ezzel a lázadásnak véget vetett, a nélkül, hogy ezzel együtt a rablásokat is megakadályozhatta volna.

Aradvármegye nemessége részéről a nép lecsöndesítésében különösen kitűntek *Edelspacher* Zsigmond táblabíró, *Forray* Ignác megyei jegyző, *Hendrey* András esküdt és *Vitkay* Pál petrisi tiszttartó, kik — a vármegye elismerése szerént²⁾ — »nem törődve életök világos veszedelmével, a fölkelt lázadó parasztokat minden erővel, móddal bátran visszatartották, míg a nagyobb erőnek engedniök kellett és a gyujtogatások alkalmával, mikor még füstölögtek felettök a romok, megvizsgálták az egész, szomorúan vad esetet.« A két *Forray*nak, *Edelspacher*nek és *Hendrey*nek utóbb csakugyan elismerését fejezte ki az uralkodó³⁾.

A Magyarországra, nevezetesen Aradvármegyébe is átsapott lázadás ügyének megvizsgálásával II. József nov. 19.-én gróf *Fankovich* Antal és *Papilla* Pál báró tbnokot bízta meg. *Jankovich* kir. biztos Temesvárról már nov. 24.-én eltiltotta a vármegyét a lázadók fölött rögtönösen való bíraskodástól, mire másnap a vármegye kijelentette, hogy a helytartótanácstól nyert fölhatalmazásnál fogva ehhez joga van s kérte, a lázadás veszélyes körülményei közt ne is gátolja annak gyakorlásában s a közbátorság helyreállításában⁴⁾. Aradvármegye rögtönítelő bírósága csakugyan még aznap részént pallosra, részént pedig kötélre, vagy kerékbetörésre ítelt 42 lázadót, másokat pedig botozásra és virgácsolásra kárhoztatott⁵⁾. *Forray* Ignácznak gondja volt rá, hogy legalább a botozást azonnal végrehajtsák⁶⁾.

Fankovich azonban már 26.-án keményebben ismételte rendeletét s meghagyta, hogy »a tótváradai járás lángbaborítása miatt gyanúsított gonosztevők« üldözését abba hagyja a vármegye, s hogy nagyobb bizonyítékok szerzése végett a királyi biztosság elé terjeszsze az ügyet, mert a láza-

¹⁾ *Densusianu*, 416. — ²⁾ *Jk.* 657. sz. — ³⁾ *HTT.* 1784. decz. 13., 28,428. sz. —

⁴⁾ *Jk.* 640. sz. — ⁵⁾ Az elítéltek ezek: *Lupencs* Juon, *Argyelán* Ruzsán, *Ribicza* Ursz, *Tanase* Alexa, *Aranyos* Avram, *Krissán* Jója petrisi cigány, *Manu* János ilytói bíró, *Popa* Gyorgye, *Pakurán* Krácsun, *Budisán* Tamás, *Sándru* Tógyer, *Janku* Jován temesesti bíró, *Csirtyu* Gyorgye és Juon, *Blázsú* Simon, *Branicskán* Gyorgye soborsini bíró, *Lapedát* Juon, *Grozavu* Tripu és *Tamási* János soborsini esküdt, *Vancu* Juon halalisi bíró, *Miru* Mihály, *Oches* Gyorgye, *Stoján* Jója; azonkívül *Despot* Gyorgye batuczai, *Halalisán* Jován gyuliczai, *Medre* Anton bájai, *Ususán* Tamás kapruczai, *Muntyán* Stanisz berzovai, *Szelmaszán* Jánku konopi és *Szpatán* Pásk odvosi bíró; *Vancu* Angel, *Knéz* Petru, *Rusu* Angél, *Kapruczán* Krácsun, *Abrudán* Gavrilla, *Dobostyán* Gruja, *Krissán* Tógyer, *Berariu* Gyorgye *Szelmaszán* Zsuk, *Mikula* Tamás és Márk s *Hotaris* Gyorgye. (Részletesen *Densusianu*, 374—8. l.). — ⁶⁾ *Deszö* Ádám levele *Jankovich*hoz. U.-o., 329.

dásban az a biztosság hoz ítéletet, mely egyúttal kihallgatta a vádlottakat. A vármegye azonban most sem hajólt meg; nov. 30.-án fölirt a helytartótanácshoz, hogy megtudja, kinek van hát joga intézkedni a lázadók ügyében. Figyelmeztette a kormányt, hogy a lázadás tulajdonképen még most sincs elnyomva. A nemesek házaiból elrablott vasakból lándsákat kovácsolnak, vagy kovácsoltatnak az oláhok, hogy a nemeseket s egyáltalán a magyarokat tovább gyilkolhassák. A tűz tehát nem aludt ki, sőt attól kell tartani, hogy még nagyobb lángra lobban s a lázadóktól valóban nem lehet beszedni az adót!).

Mivel azonban nov. 30.-án a helytartótanács csakugyan felhívta a megyét, hogy a zavargó oláhok ügyében a kir. biztos ítéleteihez alkalmazkodjék, decz. 2.-án a gyűlés küldöttség útján üdvözölte a Papilla tábornokkal Aradra érkezett Jankovichot s előadta, mit tett idáig a lázadás lecsillapítására. Mikor pedig Jankovich a még börtönben ülő lázadók ügyében folytatott vizsgálatok íratait ismét követelte, a vármegye megbízásából azokat csakugyan átvitte hozzá *Forray Ignác* jegyző és *Lengyel ügyész*²⁾. »Bosszúállásra való indulatjok megaludt, hogy ők is rebelleseknek ő felsége előtt ne láttassanak«³⁾. Másrészt azonban »mivel ez a tűz nem hogy csillapodnék, hanem — mint mondják — az elvetemült parasztok dühe miatt méginkább elfajúl, úgy, hogy már egész Erdély fegyvert ragad«, nekik, mint szomszédoknak, főképen résen kell állaniok; kéri tehát a királyt, ily veszélyes körülmények közt rendeljen ide elegendő katonaságot, mely a lázadó népet ne csak fegyvereinek mutogatásával ijesztgesse, hanem minden erővel ki is irtsa az elégedetleneket. Engedje meg továbbá, hogy a már elfogottakon végrehajthassa ítéletét a vármegye; s tegyen meg mindent, hogy ezt a minden oldalon oláhoktól környezett vidéket biztosítsa és pedig ne csak a nemességért, melynek a száma e tájon úgysis csekély⁴⁾, hanem a haza többi fiának javára is⁵⁾. A segélyígérő szomszédos vármegyéket viszont fölkérték, hogy az oláhok betörésének esetére minden pillanatban készen álljanak oltalmukra⁶⁾.

Egyelőre némi megnyugtatószól szolgálhatott, hogy *Koppenszeller* tábornok útnak indította a katonaságot Erdély határainak s a Károlyi-ezred egy századát Aradnak őrzésére; s hogy *Günther* ezredes, aradi várparancsnok »a jelen körülmények közt« készségesen ígért minden segítséget és szükség esetében a várba való szabad belépést is megengedte⁷⁾.

Jankovich Aradra érkezve azonnal meghagyta, hogy a megye ne a hajdúkkal kergesse vissza lakásaikba a zavargókat, hanem egy tisztviselő, egy katona és egy pap által, szép módjával bíztassa hazatérésre. A vár-

1) *Aradm. jk.* 1784., 651. — 2) *Jk.* 652. és 661. sz. — 3) *Kis András* és *Domokos Ferencz* levele. *Hazánk*, III, 152. — 4) 1785. évi összeírás szerint 223. — 5) *Jk.* 657.

— 6) *U.-o.* 659., 676. V. ö. *Békésm. tört. évk.* XI. 107. *Szentkláray*, Száz év, I. 459—460. — 7) *Jk.* 663. és 682. sz.

megye e végből *Stanislovics* Pál szolgabíró-t küldte ki, a ki mellé bizottsági tagokul B. *Stetten* württemberg-ezredbeli főhadnagyot és *Gersics* Péter aradi protópópát nevezte ki Jankovich. A bizottság december 8.-án már beterjesztette jelentését, mely szerént a tótváradi járás lázadó parasztsága bűnbánatát nyilvánította s kijelentette, hogy visszaad minden rablott holmit; a mi kárt tettek, azt kezök munkájával hozzák helyre, az adót ezentúl pontosan megfizetik s engedelmesek lesznek. Ezt a jóindulatot, mely egyszerre megnyilatkozott a szegény népben, mihelyt megszabadult az ámitóktól, azzal jutalmazta II. József, hogy a kár megtérítésére nézve tett ajánlatukat mellőzte. Úgy sincs vagyonuk, s testi büntetéssel már eléggé lakoltak; robottal pedig nem tehetik jóvá a hibát, mert így is annyit robotolnak, hogy el sem végezhetik a maguk munkáját s nem kereshetnek annyit, hogy adójukat megfizessék¹⁾.

A rablások s más zavargások meggátlása ügyében decz. 20. tanácskoztak a rendek. Helyeselték, hogy a szétszórt házakat s apróbb falvakat közigazgatás tekintetében egyesítsék, mint ezt Kiszindia szabályozásánál már maguk is régebben sürgették. Ha azonban a kir. kamara nem járul hozzá, ily veszélyes körülmények közt még kezöket sem mozdíthatják. Hozzátették, hogy »jövőben korlátozni óhajtván az oláh nép vadságát, legjobbnak tartanak, ha a marosi járásból néhány falu oláhjait máshová vinnék, s helyökbe műveltebb népet telepítenének le.« A pópák fegyelmi szabályzatának kidolgozására viszont az aradi g.-kel. püspököt szólították fel²⁾. Együttal lelkesen pártolták azt a már korábban fölvetett eszmét, hogy az oláhok számára mentül több háromosztályú ú. n. *nemzeti-iskolát* állítsanak a megyében³⁾.

Decz. 16. értesítette a helytartótanács a rendeket⁴⁾, hogy a megyében kitört zavargások megvizsgálására kiküldött kir. biztost az uralkodó visszahívatta s a vizsgálat folytatását a vármegyére bízta. Azokat, kik csak gyöngeségből követték a vezetőket, dorgálják meg s küldjék haza; a főbokról pedig a vizsgálat írtaik kimerítő jelentés kíséretében terjeszszék az uralkodó elé, a már hozott ítéletekkel együtt. A rendek decz. 20. a nyomozások megtétele s a főbb kolomposok összefogdosása végett *Stanislovics* szolgabírá-t és *Hendrey* András esküdtet küldték ki. Megbízta őket a földesurak kárainak összeírásával, a szolgabírákat pedig a parasztknál levő fegyverek, puskapor, salétrom és ón lefoglalásával⁵⁾. Mivel pedig »ezen veszélyes és zavaros körülmények között nemcsak javai, de élete tekintetében sem lehet biztos egy magyar sem, főképen ki az oláhok közt lakik,« elhatározták, hogy a rablók üldözésére rendelt 24 pandúrt továbbra is megtartják, fizetésöket megjavítják s egyenruhát készíttetnek nekik⁶⁾.

¹⁾ Jk. 663. *Densusianu*, 330—2. — ²⁾ Jk. 664. — ³⁾ U.-o. 576., 675., 678. sz. —

⁴⁾ 28,140. és 28,731. sz. — ⁵⁾ U.-o. 683. és 685. sz. — ⁶⁾ U.-o. 696.

Annivalinkább kellett ezt tenniök, mert még 1785. elején is olyan hírek érkeztek, hogy »a zavargás nemhogy megszűnt volna Erdélyben, hanem még nő is napról-napra»; úgy vélték, hogy a lázadók »csak félelemből s nem őszintén hallgattak el s így még rosszabb is következhetik«¹⁾. Hogy ezt meggátolják, szigorúbban akarták ellenőrizni a pópákat, kikről nemcsak az tűnt ki, hogy a zavargások vezetői, támogatói és gyámolítói voltak, hanem az is, hogy magában a rablásban és gyujtogatásban is résztvettek. A rendek belátták ugyan, hogy a pópák bűnügye nyilvános megtorlást követel; mivel azonban újabban a római katolikusokkal egyforma szabadságot nyertek, már decz. 20.-án megkérdezték a helytartótanáctól, gonoszságaikért hogyan lakoltassák meg őket s egyáltalán hogyan járjanak el velök szemben²⁾. A befogott borossebesi, ágyai, buttyini, galsai és ternovai pópákat — az aradi g.-kel. püspöknek a helytartóságnál tett panaszára — csak azon föltétel alatt akarták szabadon bocsátni, ha jót áll értök a püspök, ki a szlatinai pópát maga is a megye börtönében hagyta, mivel nem tudta hova csukatni. A vármegye már jan. 24.-én felküldte a pópák ügyében fölvelt öt rendbeli tanúvallatás jegyzőkönyvét³⁾. A zámi pópát, Nopcsa Elek hunyadmegyei alispán megkeresésére, szigorú feddés után elbocsátották, a burzukit azonban hunyadmegyei társaival együtt Zámra, Nopcsához tolonczolták el⁴⁾.

1785. január 9.-én híret vették ugyan az aradiak, hogy Hórát és Kloskát decz. 27.-én maguk az oláhok fogták el és adták át Kray alezredesnek; másrészt azonban újra aggasztó tudósításokat hallottak az oláh rablók garázdálkodásairól. Mivel Bécs Petru néhány, szintén megkegyelmezett rablóval együtt ismét az erdőbe vonult s a buttyini járásban gyujtogatásokat, tolvajlásokat és gyilkosságokat követett el, január 24.-én elrendelte üldöztetését Aradvármegye s Biharvármegyét is csatlakozásra kérte; a főhadparancsnokságot pedig a helytartótanács útján katonai erő kiküldése iránt kereste meg⁵⁾. Hogy pedig valamikép ne ismételhesse multkori tréfáját a rablóvezér, a helytartótanács már január 31.-én megengedte, hogy *Forray* alispán nagyobb biztossága végett a De-Vins-ezredből 2 fő és 2 altiszt vezetése alatt állandóan 12 katona tartózkodjék Soborsinban⁶⁾. Bécs Petruval együtt üldözte a vármegye az egyesült Hunyad- és Zarándmegyék dévai közgyűlésén a lázadó vezérek közé számított *Bornemissa* Salamont, *Bornemissa* Sámson és *Gabrián* Jánost is, kiket Ribiczey Sándor szolgabíró nemrég elég könnyelműen szabadon bocsátott⁷⁾.

Az üldözés *Nagy* József aradmegyei várnagy vezetése alatt indult meg s teljes 24 napba került, míg a hirhedt rablóvezér kézre kerülhetett.

¹⁾ *Jk.* 1785., 19. és 37. sz. — ²⁾ *U.-o.* 693. sz. — ³⁾ *U.-o.* 1785., 34., 47., 75. és 80. sz. — ⁴⁾ *U.-o.* 84. sz. — ⁵⁾ *Jk.* 57. és 62. sz. — ⁶⁾ *HTT.* 2411., 2479., 3025. sz. — ⁷⁾ *Jk.* 119.

A diécsi éjjeli őr, *Taszary* jegyző, *Damian* Petru özvegye s gyermekei, *Lázár* Ávrám plopi, *Dán* Petru déznai, s egy Tógyer nevű radnai lakos, valamint a szuszányi kisbíró vezették nyomra az aradi és bihari pandúrokat. Ezeket a parasztokat ezért fejenként 1 aranynyal jutalmazta a vármegye¹⁾. Mire febr. 21.-én a helytartótanács azt az utasítást küldte a megyéhez, hogy Bécs Petru üldözése iránt *Koppenzoller* tábornokkal s a temesi közigazgatással érintkezzék²⁾, a nehézkesnek mondott vármegye már összefogdostatta a rablókat. Két lázadónak fejét karóra szúrva hozták a pandúrok Aradra s azután a vesztőhelyen tették közszemlére; azonkívül még 24 rablót kísérték be Aradra, kik közül 4 a börtönben pusztult el. A rendeket bosszantotta a császárnak január 11.-én kelt rendelete, melylyel a Marosvidék pusztítóit, kiket ők halálra ítélték, kegyelmében részesítette s *Lupencs* Jánost csupán 3, *Ribicza* Urszot, *Athanasiet*, *Aranyost* és *Braniczkánt* pedig csupán 1—1 évi börtönre, vagy 60 botütésre kárhoztatta s még azt is meghagyta, hogy kártérítés helyett csak a náluk még talán meglevő rablott holmit vehessék vissza³⁾. Hogy hasonló lágy-ságot ne tanusíthasson a császár s álhumanismusával föl ne bátorítsa az oláhokat, ebben az esetben azonnal végrehajtották a statarium ítéletét.

Febr. 28.-án Aradon három lázadót végeztek ki, márcz. 7.-én pedig *Bécs* Petrut is lefejezték⁴⁾. E miatt a De-Vins-ezred panaszt tett, mivel ő-még nem bocsátotta el a maga kötelékéből *Bécs* Petrut s így kivégeztetésével sérelem esett az ezred jogán⁵⁾. A megye május 2. kijelentette, hogy mivel a panaszos *Bécs* Petrut mint katonaszökevényt el nem fogatta, sőt nem is üldöztette, őt a politikai hatóság mint közönséges rablót kerítette kézre s úgy is végeztetvén ki, ebben a katonaság nem láthat sérelmet⁶⁾. Ellenben sérelmesnek tartja magára nézve, hogy a Radnán szállásoló *Kampffengel* Károlyi-ezredbeli kapitány a Maros vidékén faluról falura jár s gyűjti a hatóság és a földesurak ellen emelt panaszokat, s a lázadás után alig lecsünderített parasztnépet, mely csak most tért vissza a köteles engedelmességre, ismét engedetlenségre izgatja⁷⁾. Az uralkodó azonban csakhamar megkegyelmezett azoknak a pópáknak is, kik a lázadásban tettel és tanácscsal résztvettek és csupán azt rendelte el, hogy az aradi püspök szigorúan megdorgálja őket⁸⁾. — Ennek a túlságosan enyhe eljárásnak lehetett azután tulajdonítani, hogy a nép sok helyütt nemcsak megtagadta a fegyverek beadását, hanem pl. Berzován magának a község bírójának vezetése alatt foglalta vissza azokat⁹⁾. Ápril elején a zarándmegyei nemesség már ismét fegyverkezett az oláhság ellen s ápril 14.-én az aradi alispán arról értesítette *Zichy* Károly országbíró, hogy az aradi

¹⁾ *Jk.* 136. sz. — ²⁾ *HTT.*, 4680. sz. — ³⁾ *Teleki*, 92. és 157. (jan. 10.) *Szilágyi*, 160., 207—8. — ⁴⁾ *Lakatos*, I. 78. — ⁵⁾ *HTT.* ápr. 6., 8985. sz. — ⁶⁾ *Jk.* 253. sz. — ⁷⁾ *Jk.* 261. sz. — ⁸⁾ *HTT.* ápr. 25., 11,319. sz. — ⁹⁾ *Jk.* 336., 397., 403., 485., 532. és 559. sz.

és bihari oláhok Papfalván éjjelenként titkos gyűléseket tartanak a templomban s hogy ott forradalomra lázító leveleket olvasgatnak¹⁾. Idejárult, hogy június 11.-én az aradi fegyveres polgároknak 108 katonával ismét a mikalakai erdőségben garázdálkodó rablók ellen kellett indulnia²⁾; hogy augusztus elején a tótváradi járásban már újabb lázadás kitöréséről beszéltek s hogy, ebben bízva, a marosmenti nép több helyütt csakugyan megtagadta jobbágyi kötelességeinek teljesítését³⁾.

Ez azonban csak vakhír volt. Május 2.-án a vármegye már levéltárba helyezte a Jankovich kir. biztossága idejében tartott bizottsági ülések jegyzőkönyveit s íratait⁴⁾ s levéltárba került nemsokára a lázadók ügyében kiküldött bíróság eljárását felülvizsgáló bizottság elnökévé június 22. kinevezett gr. *Teleky* Sámuel jelentése is⁵⁾.

Néhányan »a kegyetlen parasztok lázadásától megijedve« elhagyták ugyan a tótváradi járást s az alföldre költöztek⁶⁾, Erdélyből azonban több nemes család viszont Aradon telepedett le s erősítette abban a magyar elemet. A Hóra-lázadásnak magyarországi epizódja, mely közönséges rablókalanddal kezdődött, teljesen véget ért, s a később itt-ott mutatkozó elégtelenséget senki sem hozta többé kapcsolatba azzal. A vármegye figyelmét az oláh kérdésről csakhamar teljesen eltérítette az a rendszerváltoztatás, melyet a közigazgatásban II. József rendelt el.

¹⁾ *Densusianu*, 513. Az országbírónak ez ügyben a bihari alispánhoz írt érdekes válasza u.-o. — ²⁾ *Lakatos*, I. 79. — ³⁾ *Orszáthy* János és *Forray* András tudósítása Soborsinből, aug. 2. — *Jk.*, 522. sz. — ⁴⁾ *U.-o.* 282. sz. — ⁵⁾ *Lakatos*, I. 79. — ⁶⁾ *HTT.* máj. 2., 12,446. és *Aradm. jk.* 314. sz.